

Başlangıçtan Günümüze

TÜRK MÜZİĞİNİN KISA ÖYKÜSÜ

Kültürel Sentezin Müzikal Yolculuğu: Kökler, Gelenekler ve Modern Dönüşümler

Alaattin CANBAY

Editör: Prof. Dr. Zeki NACAĞCI

Yazar: Prof. Dr. Alaattin CANBAY

**Başlangıçtan Günümüze
TÜRK MÜZİĞİNİN KISA ÖYKÜSÜ
Kültürel Sentezin Müzikal Yolculuğu: Kökler, Gelenekler ve
Modern Dönüşümler**

ISBN 978-625-8656-56-5

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2026, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kuruluna tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 2000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Mayıs 2026, Ankara

Yayın-Proje: Selcan Durmuş
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi
Kapak Resmi: Darülelhan İcra Heyeti

Baskı: Sayfa Basım Sanayi Ticaret Ltd. Şti.
İvedik OSB Matbaacılar Sit. 1514. Cad. No: 23-25
Yenimahalle/ANKARA

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 77079

İletişim

Pegem Akademi: Shira Ticaret Merkezi
Macun Mahallesi 204 Cad. No: 141/33, Yenimahalle/Ankara
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: yayinevi@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Türk müziği; Orta Asya bozkırlarından süzülüp gelerek Anadolu'nun binlerce yıllık kültürüyle harmanlanan bir ses hazinesidir. Şaman davulunun vuruşlarıyla başlayan bu yolculuk, İslamiyet'in kabulüyle birlikte Arap ve Orta Doğu tınılarıyla kaynaşmış; Roma'dan Bizans'a, yerleşik Anadolu ezgileriyle Türk müziğinin zengin makamsal derinliğe kadar uzanan çok katmanlı bir estetik çehre kazanarak bugün gururunu taşıdığımız bir mirasa dönüşmüştür. Mevlânâ'nın tasavvufi aşkıyla tekkelerde yankılanan, Yunus'un nefesiyle Anadolu kırsalında kristalleşip yükselen bu ses; Osmanlı'nın imparatorluk görkemiyle zirveye taşınmıştır. Bir müzik türü olmanın çok ötesinde, bu toprakların sosyokültürel karakterinin sese bürünmüş hali olan Türk müziği, aynı zamanda geçmişin izlerini bugünün tınılarıyla birleştiren, her bir sözünde ve ezgisinde ayrı bir zenginlik barındıran ses sanatının kadim ve görkemli öyküsüdür. Bu görkemli öykünün doğru anlaşılması ve bilinçli bir miras olarak aktarılması, metodolojik bir bakış açısını da zorunlu kılmaktadır.

Yirmi yılı aşkın süredir Türk Müzik Tarihi adı altında verdiğim dersler, bu alanda eğitim alan öğrencilerin ve alana ilgi duyan okurların, akademik olduğu kadar aynı zamanda bütünsel ve akıcı bir kaynağa ne denli ihtiyaç duyduğunu her geçen gün daha net bir şekilde bana hissettirdi. Bu alanda üzerinde çalıştığım ve okuduğum birçok kitap ve öğrenme materyallerinden, taradığım kaynaklardan notlar çıkardım; derslerimi zenginleştirmek adına görseller ve slaytlar hazırladım, sesli ve görüntülü kayıtlardan yararlandım. Tüm bu çabanın ardındaki temel amaç; bu görkemli tarihi, mümkün olduğunca özet, duru ve anlaşılabilir bir biçimde aktarabilmektir. Elbette bu süreçte, akademik ve etik sorumluluğumun bir gereği olarak, alanında yetkin birçok temel esere ulaşmak için elimden geldiğince gayret ettim. Bu değerli çalışmaların içindeki değerli bilgileri, günümüzün öğrenme dinamiklerine uygun birer "öğrenim materyali" haline getirmek için yoğun bir çaba harcadım. Mevcut

eserlerin pek çoğu, hacimli birer antoloji veya ansiklopedik birer kaynak eser niteliğinde olduğu için, onların içinden öne çıkan temel konular ve anlaşılabilir biçimde aktarabileceğim kısımları süzerek bu kitaba dahil etmeye çalıştım. Uzun bir hazırlık evresinin ardından hem kâğıt üzerindeki ders notlarımı hem de zihnimde biriken deneyimleri bir araya getirerek bu çalışmayı hazırlamaya karar verdim. En büyük motivasyonum; yıllarca derslerimde aktarmaya çalıştığım bu bilgilerin kalıcı bir öğrenme materyaline dönüşmesi ve Türk Müziği'ne gönül veren okurlar için faydalı bir rehber niteliği taşıması isteğiydi. Kuşkusuz asırlar ötesinden günümüze süzülüp gelen, karşılaştığı tüm kültürlerle yeni bir boyut kazanan Türk müzik tarihi gibi bir konu, tek bir kitabın sınırlarına sığdırılmayacak kadar zengin bir niteliktedir. Bu nedenle çalışmayı “Kısa Öykü” tadında tasarlamaya çalıştım. Kitabın bütünsel dokusunu korurken, her bir bölümün kendi içinde bağımsız ve özgün bir öğrenme yolculuğuna dönüşmesini arzuladım. Bu amaçla eseri, bütünden kopmayan ancak kendi başına da anlam ifade eden bölümler halinde kurgulamaya çalıştım. Böylelikle okur, isterse kronolojik bir tarih anlatısının izini sürebilecek; isterse yalnızca ilgi duyduğu alanlarda o bölümün sunduğu içerikten dilediği biçimde faydalanabilecektir. Kısa öykü olarak tanımladığım bu kitaba eklenecek daha pek çok sözün olduğuna şüphe olmadığı inancıyla çalışmanın, mütevazı bir “gönül borcu” olarak görülmesini isterim.

Öncelikle, Türk müziği tarihi alanında geçmişten günümüze büyük bir özveriyle emek veren; geride bıraktıkları birbirinden kıymetli eserlerle bu alana ışık tutan tüm bilim insanlarına, araştırmacılara, sanatçı ve akademisyenlere, sundukları katkılar için şükranlarımı sunarım. Bununla birlikte, akademik çalışmalarımızı içtenlikle destekleyen, bu eserin titiz bir hazırlık sürecinin ardından okurlarla buluşmasını sağlayan Pegem Yayınevi ailesine ve tüm çalışanlarına en içten teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Ayrıca, bu çalışmayı büyük bir titizlikle inceleyerek kıymetli önerileriyle katkı veren, müzik ve akademik yolculuğumuzda yıllarca birlikte yol arkadaşlığı yaptığımız dostum, sevgili editörüm Prof. Dr. Zeki Nacakcı'ya içtenlikle teşekkür ediyorum.

Ve tabi ki bu süreçte, göstermiş olduğu fedakârlık, uzun çalışma saatlerindeki sabrı, yapıcı eleştiri ve önerileriyle ufkumu açan zarif bakış açısıyla her daim yanımda olan değerli meslektaşım ve sevgili eşim müzik öğretmeni Nazlı Ezgi Canbay ile varlığıyla hayatıma güç katan, bana her an neşe ve sonsuz enerji veren biricik kızım Eylül'e en içten sevgilerimle sonsuz teşekkürler ediyorum.

Üzerinde uzunca süredir büyük bir özenle çalıştığım bu kitabın; başta bu alanda eğitim alan öğrenciler olmak üzere, Türk müziğinin tarihsel gelişimine ilgi duyan sanatseverler için yararlı bir başvuru kaynağı olmasını ümit ediyorum.

Geçmişin sesini bugüne taşıyan bu yolculukta, tüm okurlara faydalı olması dileğiyle...

Prof. Dr. Alaattin Canbay

Mayıs 2026

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Giriş	1
1. Bölüm: Başlangıç ve Kökler.....	5
Orta Asya Türk Müzik Kültürü.....	6
Şamanizm ve Şaman Müziği	7
Hunlar Dönemi (MÖ. 221-MS.216).....	11
Göktürkler Dönemi (552-659).....	14
Uygurlar Dönemi (744-840)	17
Temel Kavramlar ve İsimler	20
2. Bölüm: Medeniyetlerin Sesi.....	21
Anadolu Uygarlıklarında Müzik.....	22
Neolitik Çağ (MÖ 10000–MÖ 5500) ve Kalkolitik Çağ (MÖ 5500–MÖ 3000)	23
Erken Tunç Çağı (MÖ 3. Binyıl).....	25
Hititler (MÖ 1600-MÖ 1200)	26
Frigler (MÖ 1200-MÖ 700).....	30
Urartular (MÖ 860–MÖ 590)	31
Lidyalılar (MÖ 700-MÖ 546).....	33
İyon Uygarlığı (MÖ 1200-MÖ 546)	34
Roma Dönemi (MÖ 30-MS 395).....	35
Bizans İmparatorluğu (395-1453).....	37
Temel Kavramlar ve İsimler	40

3. Bölüm: İnancın Kültürel Etkisi	41
İslamiyet'e Geçiş Sürecinde Türk Müziği	42
Karahanlılar Dönemi (840-1212)	42
Askeri Müzik ve Nevbet Geleneği	45
Gazneliler Dönemi (962-1187)	48
El-Kindi ve Müzik Teorisi (yak. 801-873)	49
Fârâbî (yak. 872- 950): Sistematik Okulun Zirvesi.....	50
Bilim, Tıp ve Müzik: İbn Sinâ (980-1037)	52
Temel Kavramlar ve İsimler	53
4. Bölüm: İnanç ve Ahenk	54
İslamiyet, Arap Müziği ve Türk Müzik Kültürüne Etkileri ..	55
Cahiliye Dönemi ve Şiir	56
Kutsal Sözün Estetiği: Kur'an, Tecvîd ve Müzikalite	57
İslam Hukukunda Müzik: Sema ve Gına	57
Tarab Kültürü ve İcra Pratikleri	59
Enstrümantal Müzik.....	60
Arap Müzik Kültüründe Kadın.....	61
Tarihsel ve Kültürel Yönleriyle Türk-Arap Müzik Etkileşimi	62
Türk-İslam Sentezi: Dini Musiki-Cami ve Tekke Musikisi ..	63
Tasavvuf, Mevlevîlik ve Semâ.....	64
Mevlevîlik ve Müzik	65
Modern Dönem ve Güncel Tartışmalar.....	68
Temel Kavramlar ve İsimler	69

5. Bölüm: İmparatorluk ve Mistisizm.....	70
Selçuklular Dönemi Türk Müziği	71
Büyük Selçuklu Mirası ve Anadolu Sentezi.....	72
Sarayın Sesi: Bezm Meclisleri ve Eğlence Müziği.....	74
Tasavvufun Kurumsallaşması: Tasavvuf Düşüncesi ve Dini Müzik.....	75
Halkın Dili, Kırsal Tekkeler ve Yunus Emre	76
Askeri Müzik (Tabilhane)	78
Safiyüddin Urmevi ve Müzik Teorisindeki Gelişim.....	79
Temel Kavramlar ve İsimler	81
6. Bölüm: İmparatorluk ve Kültürel Gelişim	82
Osmanlı Müziği.....	83
Müzikal Birikim ve Teorik Miras.....	85
İcra Ortamları ve Kurumsal Yapı.....	86
Saray Müziği ve Himaye Sistemi.....	87
Dini Müzik: Cami ve Tekke Geleneği	87
Şehir Hayatı ve Fasil Geleneği.....	88
Lale Devri.....	90
Eğitim Yöntemi: Meşk Sistemi	92
Çalgılar	92
Müzik Teorisindeki Gelişim	93
Temel Kavramlar ve İsimler	97
7. Bölüm: Tuğ'dan Bando'ya	98
Türk Müziğinde Mehter ve Askeri Müzik.....	99
Kökenler ve Sembolizm: Tuğ ve Tabilhane Geleneği	100
Selçuklu Mirası: Nevbet ve Kurumsallaşma.....	101
Osmanlı Mehterhanesi.....	102
Mehter Çalgıları ve İşlevleri	105

Mehterin Manevi Yönü: Pirlar ve Gülbang.....	106
Mehter Müziği ve Repertuarı	107
Avrupa'ya Etki: "Alla Turca" Akımı	108
1826'dan Günümüze Mehter	109
Temel Kavramlar ve İsimler	111

8. Bölüm: Sözlü Kültürün Müzikal Temsili

Türk Müziğinde Aşıklık Geleneği

Kökenler ve Dönüşüm: Ozandan Aşık'a Geçiş	115
Aşıklık Geleneğinde Eğitim, İcra ve Aktarım	116
Usta-Çırac İlişkisi ve Meşk Sistemi	116
Rüya Motifi ve Bade İçme	117
Aşık Atışmaları.....	118
Hikâye Anlatıcılığı	119
İcra Mekanları ve Toplumsal İşlev	120
Bölgesel Tavrılar	121
Saz Şairi Olarak Aşığın Müzisyen Kimliği	122
Geleneğin Tarihsel Temsilcileri ve Toplumsal Rollerini	123
Cumhuriyet Dönemi ve Aşıklık Geleneği	125
Temel Kavramlar ve İsimler	128

9. Bölüm: Gelenekten Moderniteye Batılılaşma ve Çokseslilik.....

Tanzimat Döneminde Müzik

Değişimin Temel Unsurları ve Müzikte Reformist Çabalar	131
Modernleşmenin Müzikal Başlangıcı: Muzıka-i Hümayun	133
Eğitimde Çeşitlilik: Meşk'ten Notaya	135
Teknik Dönüşüm: Nota, Armoni ve Çalgı Devrimi.....	136

Yeni Çalgılar ve Piyano	136
Çokseslilik Denemeleri ve Bestekâr Sultanlar.....	137
Toplumsal Etki ve Kültürel Tartışmalar: Alaturka-Alafranga Tartışması	138
Temel Kavramlar ve İsimler	140

10. Bölüm: İdeoloji, Kurumsallaşma ve Ulusal Müzik	141
Cumhuriyet Döneminde Müzik.....	142
Osmanlı Mirası ve Batılılaşma Süreci	143
Ziya Gökalp ve Ulusal Müziğin Teorisi	145
Atatürk'ün Müzik Anlayışı ve Etkileri.....	147
Atatürk ve Radyo Yasağı	148
Kurumsallaşma Süreci ve Yeni Müzik Kurumları	149
Muzika-i Hümayun'dan Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrasına.....	149
Musiki Muallim Mektebi (1924)	150
Ankara Devlet Konservatuvarı (1936)	150
Devlet Opera ve Balesi	151
Halkevleri	151
Köy Enstitülerinde ve Müzik	152
İstiklal Marşı.....	153
Türk Beşleri ve Ulusal Müzik Okulu	158
Derleme Çalışmaları: Koruma ve Belgeleme	162
Temel Kavramlar ve İsimler	165

11. Bölüm: Sözlü Gelenekten Yazılı Kültüre	
Geçiş	166
Türk Müziğinde Aktarım ve Notasyon	167
Sözlü Gelenek ve Meşk	168
Tarihsel Kökenler: İslamiyet Öncesinden Sistemci Okula ...	169
Ali Ufki Bey ve Batı Notası Uyarlaması	172
Dimitrie Cantemir (Kantemiroğlu) ve Harf Notası	173
Abdülbaki Nâsır Dede ve Nayi Osman Dede Notası	174
Hamparsum Notası.....	175
Batı Notası ve Yaygın Kullanıma Geçiş.....	175
Temel Kavramlar ve İsimler	177
12. Bölüm: Ruhsal Şifa	179
Türk Müzik Tarihinde Müzikle Tedavi Geleneği.....	180
İslamiyet Öncesi Dönemde Ritüel ve Şifa.....	181
Toplumsal Törenler ve Koruyucu Hekimlik Olarak Müzik.....	182
Antik Yunan'dan İslam Medeniyetine Aktarım	182
Selçuklular Dönemi ve Darüşşifalar.....	184
Osmanlı Darüşşifaları ve Makamla Tedavi	185
Makamların Tıbbi Etkileri.....	186
Modern Müzik Terapi	187
Temel Kavramlar ve İsimler	189
13. Bölüm: Türk Film Müziği.....	190
Türk Sinemasında Müzik	191
Mısır Filmleri ve Türk Sinemasındaki Müzikal Etkisi	192
Yeşilçam Dönemi (1950–1980)	195
Türk Sinemasında Arabesk Müzik ve Filmler.....	199
Türk Film Müziğinde 1980-90'lı Yıllar ve Senfonik Dönüşüm	200

2000’li Yıllar ve Dijital Dönüşüm	201
Türk Sinemasında Festival Kültürü	202
Temel Kavramlar ve İsimler	207

14. Bölüm: Cumhuriyet’ten 2000’li Yıllara..... 209

Türk Müziğinde Türler ve Gelişmeler..... 210

Türk Halk Müziği.....	211
Türk Sanat Müziği.....	215
Popüler Türk Müziği	218
Türk Pop	218
Arabesk Müzik.....	225
Protest Pop	227
Türkiye’de Caz Müzik ve Türk Caz.....	229
Türkiye’de Klasik Müzik.....	231
Klasik Batı Müziği.....	231
Çok Sesli Türk Müziği	233
Temel Kavramlar ve İsimler	235

Kaynakça..... 237

Resimler Kaynakça	252
-------------------------	-----

GİRİŞ

Anadolu, tarih boyunca insanlık serüveninin en köklü kültürel dönüşümlerine ve sayısız uygarlığa ev sahipliği yapmış, coğrafi konumu itibarıyla eşsiz bir kesişim ve etkileşim noktası olmuştur. Kültürel bir çekim merkezi konumunda olan bu kadim coğrafya (Küçük Asya), sahip olduğu bu eşsiz konumla, geniş kültür coğrafyalarına ait neredeyse bütün melodik çeşitliliği bünyesinde toplamıştır. Tarih boyunca bu topraklarda yaşamış, birbirleriyle kültürel, sosyal veya inançsal olarak etkileşimde bulunmuş bütün toplumların müziksel birikimi, kültürel bir alanda birleşerek günümüz Türk müzik kültürünü eşsiz bir sentez olarak ortaya çıkarmıştır. Orta Asya bozkırlarından akıp gelen müzikal miras; tarihsel süreç içerisinde Hitit, Frig, Roma ve Bizans gibi uygarlıkların bıraktığı müzikal izler ve yerel Anadolu kültürlerinin zengin unsurlarıyla harmanlanmış, bu görkemli kucaklaşma, müziğin çok kültürlü, eklektik ve bütünüyle sentezci bir karaktere bürünmesini sağlamıştır.

Bu müzikal yapının temel yapı taşlarını, kökleri asırlar öncesine dayanan ve arkeolojik bulgularla varlığı kanıtlanan geleneksel çalgılar ile ses sistemleri oluşturur. Bir yanda Orta Asya bozkır kültürünün simgesi, bağlama ailesinin atası ve Türklerin “milli çalgısı” kabul edilen kopuz ile egemenlik sembolü olan davul yankılanırken; diğer yanda Anadolu'nun kadim mirasından süzülüp gelen Hitit lirleri, Friglerin üflemeli çalgısı “aulos” ve Neolitik Dönem'e ait kemik düdükler, bu enstrümantal zenginliğin tarihsel kanıtlarını sunmaktadır. Bu çalgıları müzikal bir anlayış ve teorik düzlemde bir araya getiren kuramsal çatı ise tarihsel süreçte gelişen ses sistemleridir. Hunlar döneminde karakteri belirginleşen ve günümüzde de Türk halk müziğinin temelini oluşturan pentatonik